

LBRIS

We know
books

ROBERT GERWARTH

NOIEMBRIE
1918

REVOLUȚIA GERMANĂ
CREAREA LUMII MODERNE

Traducere din limba engleză
CORA RADULIAN

LITERA
București

Copyright © 2020 Robert Gerwarth

Ediție publicată pentru prima dată în limba engleză în 2020

Traducere publicată prin înțelegere cu Oxford University Press

Grup Media Litera este responsabilă în totalitate pentru traducerea ediției originale, iar Oxford University Press nu este răspunzătoare pentru nici o eroare, omisiune, inadvertență sau ambiguitate sau pentru orice asemenea problemă legată de traducere.

LITERA®

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Noiembrie 1918.

Revoluția germană. Crearea lumii moderne

Robert Gerwarth

Copyright © 2023 Grup Media Litera

pentru versiunea în limba română

Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză:

Cora Radulian

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactori: Ramona Ciortescu, Georgiana Harghel

Corector: Rodica Crețu

Copertă: Flori Zahiu-Popescu

Tehnoredactare și prepress: Liviu Rusu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GERWARTH, ROBERT

Noiembrie 1918 : Revoluția germană. Crearea lumii
moderne / Robert Gerwarth ; trad. din lb. engleză de
Cora Radulian. - București : Litera, 2023

ISBN 978-606-33-9642-7

I. Radulian, Cora (trad.)

Cuprins

Prefață	9
Lista hărților	17
Lista ilustrațiilor	18
Introducere. „Ca un vis frumos“	25
Capitolul 1. 1917 și revoluția așteptărilor	48
Capitolul 2. Speranța în victorie	77
Capitolul 3. Sfârșitul jocului	98
Capitolul 4. Revolta marinarilor	115
Capitolul 5. Revoluția se extinde	130
Capitolul 6. Confruntare finală în Berlin	149
Capitolul 7. Încheierea păcii în Vest	167
Capitolul 8. Provocări pentru tânăra republică	177
Capitolul 9. Combaterea radicalizării	188
Capitolul 10. Triumful liberalismului	213
Capitolul 11. Democrația sub asediu	229
Capitolul 12. Subminarea Republicii de la Weimar	241
Epilog. Republica sfidătoare: Germania, 1919–1923	274
Credite fotografice	285
Note	286
Bibliografie	344
Indice	386

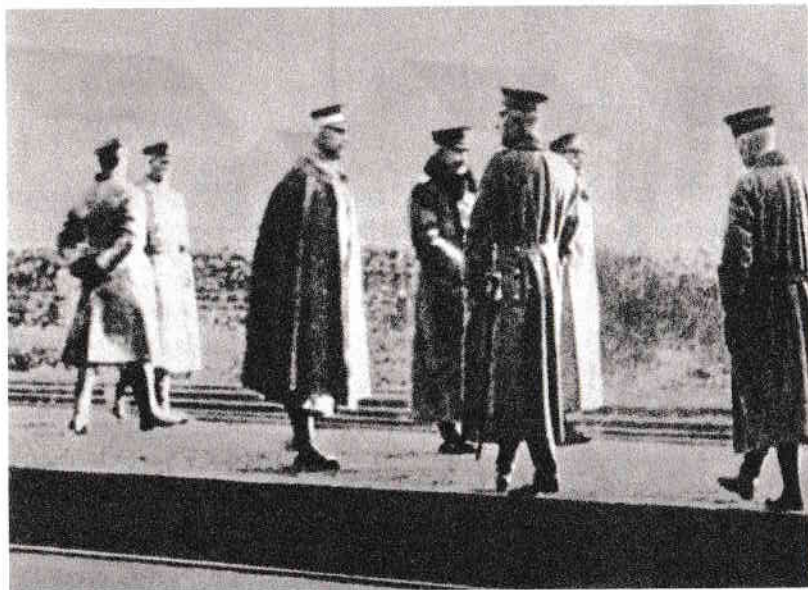
„CA UN VIS FRUMOS“

INTRODUCERE

La primele ore ale dimineții de 10 noiembrie 1918, un mic convoi de automobile traversa granița belgiano-olandeză în apropierea satului Eijsden, ducându-l pe ultimul kaizer al Germaniei și rege al Prusiei, Wilhelm al II-lea, în exil. Cu o zi înainte, șeful guvernului său, cancelarul Max von Baden, anunțase public, fără autorizația kaizerului, că Wilhelm abdicase. Doar câteva ore mai târziu, Philipp Scheidemann, unul dintre liderii celui mai mare partid din Germania, Partidul Social-Democrat Majoritar (MSPD), proclamase Republica Germană de la un balcon al clădirii parlamentului, Reichstagul. Mai târziu în acea noapte, la primirea confirmării că regina Țărilor de Jos și guvernul olandez îi acordau azil politic, un Wilhelm temător și anturajul său apropiat au fugit cu trenul regal la Cartierul General al Înalțului Comandament al Armatei din orașul belgian Spa, sub ocupație germană. Temându-se de iminența arestării sale de către soldații revoluționari, Wilhelm presupunea că urma să aibă aceeași soartă ca vărul lui îndepărtat, țarul Nicolae al II-lea al Rusiei, care fusese ucis în mod brutal împreună cu familia sa de către bolșevici cu mai puțin de patru luni în urmă, incident care poate că a influențat decizia guvernului olandez de a-i acorda lui Wilhelm azil politic în Țările de Jos.¹

Sperând să nu fie recunoscut la trecerea frontierei, când s-a apropiat de granița cu Țările de Jos, Wilhelm a schimbat trenul regal cu o mașină fără însemne regale. Speranțele sale de a-și păstra anonimatul au fost spulberate rapid când populația locală l-a recunoscut pe kaizer și a început să-l abuzeze verbal, numindu-l criminal de război. Wilhelm a reușit până la urmă să-și continue călătoria în Țările de Jos cu trenul. Două săptămâni mai târziu, aproape neobservat de un public german căruia nu-i mai păsa ce avea de spus fostul

kaizer, a renunțat oficial – „o dată pentru totdeauna“ – la pretențiile sale la tronul Germaniei și al Prusiei.²

0.1 Vizibil afectat de situația revoluționară din Germania, Wilhelm al II-lea așteaptă împreună cu statul lui major într-o gară de la granița cu Țările de Jos trenul pentru a pleca în exil. Cu o zi înainte, cancelarul Reichului, Max von Baden, anunțase abdicarea kaizerului fără a mai aștepta consimțământul lui.

A fost un final dezonorant al domniei primului nepot al reginei Victoria, un bărbat care ocupase tronul Germaniei din 1888. Soarta lui în următorii 30 de ani – sau cel puțin așa trebuie să-i fi părut în timp ce se gândea la viața pe care avea să o ducă în castelul olandez Doorn, care i-a fost cămin până la moartea sa, în 1941 – oglindit-o pe cea a țării pe care o părăsise timp de trei decenii: povestea unei ascensiuni rapide și a unei prăbușiri dramatice. Contrastul dintre Imperiul German din ce în ce mai prosper de la sfârșitul secolului al XIX-lea – puterea hegemonică de pe continentul european – și prăbușirea militară a țării în 1918 n-ar fi putut fi mai mare. În 1871, când Otto von Bismarck fondase statul național german, fusese organizat sub forma

unei monarhii constituționale federale, o uniune de 25 de state mari și mici, dintre care majoritatea au continuat să fie cărmuite de regi, prinți și duci suverani, care au acceptat supremația regelui prusac pe post de kaizer german. În termeni politici, Germania imperială nu era o democrație parlamentară ca Marea Britanie, Franța sau Statele Unite, dar categoric nu era nici stat autocrat nepopular ca Rusia țaristă. Germania imperială avea o constituție, un parlament național activ și parlamente naționale independente care controlau bugetele statelor respective. În pofida regimului politic semiautoritarist (guvernul nu depindea de o majoritate parlamentară, ci de consimțământul regal) și a unui sistem electoral pe trei niveluri în cel mai mare stat al său (Prusia), țara avea o societate civilă înfloritoare și un număr din ce în ce mai mare de oameni participau la viața politică prin intermediul alegerilor sau al implicării în mișcarea sindicală care devenea din ce în ce mai puternică. În deceniile de dinainte de 1914, Reichul german, cel mai tânăr dintre cele mai mari state naționale din Europa, devenise, de asemenea, cea mai dinamică țară din punct de vedere cultural și economic de pe continent. Populația ei crescuse impresionant, de la 49 de milioane în 1890 la 67 de milioane în 1913; orașele sale creșteau exponențial și speranța de viață, rata alfabetizării și standardul de viață s-au îmbunătățit semnificativ.³ În termeni economici, la începutul secolului, Germania înlocuise Marea Britanie ca putere industrială de frunte a Europei, deschizând calea spre așa-numita „a doua Revoluție industrială“, care a determinat progrese uriașe în industriile chimică și electrică. Venitul pe cap de locuitor și produsul intern brut al țării au crescut de asemenea exponențial, ducând la creșteri semnificative ale standardului de viață, în timp ce statele le ofereau cetățenilor lor securitate juridică și o rețea din ce în ce mai densă de beneficii sociale. Inegalitățile socioeconomice flagrante au persistat, dar până în 1914 clasa muncitoare era în pericol de a pierde mult mai mult decât lanțurile dacă ar fi încercat și nu ar fi reușit o răsturnare violentă a sistemului existent. Cel mai mare partid politic care reprezenta interese muncitorilor, Partidul Social-Democrat (SPD), și-a dat seama de acest lucru îndepărtându-se din ce

în ce mai mult de mantra marxistă a revoluției. În locul unei revoluții politice, conducerea SPD susținea din ce în ce mai mult schimbarea treptată prin reforme pentru a îmbunătăți condițiile de lucru ale muncitorilor și standardele de viață ale principalilor lor susținători: muncitorii obișnuiți.⁴

Din aceste motive, în ajunul Primului Război Mondial, Germania era un stat remarcabil de stabil – categoric mult mai puțin „tensionat” sau afectat de „criza perpetuă” decât s-a sugerat uneori.⁵ Mai precis, Germania imperială nu era lipsită de tensiuni politice și sociale, dar în nici un caz nu era un focar al activității sau al agitației revoluționare.⁶

Izbucnirea Primului Război Mondial a schimbat totul. În 1914, kaiserul Wilhelm al II-lea, care făcuse destule pentru a escalada conflictul local dintre Imperiul Austro-Ungar și Serbia, transformându-l într-un război paneuropean, credea că războiul avea să cimenteze în mod inevitabil hegemonia țării sale pe continent. Majoritatea supușilor săi aveau același sentiment optimist în august 1914 și au intrat în război încredători, chiar dacă nu întotdeauna entuziaști.⁷ Mulți germani prevedeau o victorie rapidă. Kaiserul le făcuse renumita sa promisiune că războiul se va încheia până în toamnă. Unii intelectuali de frunte chiar au catalogat războiul drept o „furtună purificatoare” care avea să paveze calea spre un viitor luminos.⁸

Atmosfera de invincibilitate a fost încurajată de primele victorii uluitoare ale armatei germane. În vest, un triumf militar inițial părea fezabil – cel puțin până ce înaintarea germană spre Paris a fost oprită pe râul Marna, la începutul lui septembrie 1914. Acest regres serios a însemnat eșecul „Planului Schlieffen” – planul tactic german de a obține o victorie rapidă și decisivă asupra Marii Britanii și Franței în vest, înainte să lupte cu armatele rusești în est, ceea ce a dus la un blocaj pe frontul de vest. Din acest moment, și pentru o mare parte din restul războiului, aproape opt milioane de trupe s-au luptat de-a lungul unui front de 700 de kilometri, de la Marea Nordului până la granița elvețiană, incapabile să străpungă liniile inamice într-o măsură semnificativă. Între timp, în est, o invazie rusească timpurie în Prusia Orientală a fost respinsă de generalul Paul von Hindenburg,

un veteran al Războiului Franco-Prusac din 1870–1871, și de talentatul lui șef de stat-major Erich Ludendorff. În anii următori, acești doi bărbați aflați acum la conducerea Înaltului Comandament al Armatei (OHL) aveau să transforme treptat Germania într-o dictatură militară în care dorințele majorității parlamentare, în principal Rezoluția de Pace din 1917 care cerea încheierea războiului și o pace fără despăgubiri sau anexări, au fost fie excluse, fie total ignorate. Deși oboseala după atâta luptă și nemulțumirea erau în creștere în Germania, conducerea militară a reușit să potolească păături largi ale populației cu o victorie neașteptată în est. Ajudată de două revoluții care au avut loc la Petrograd în 1917, dar și încurajată de nefericita ofensivă a lui Kerenski din acea vară, trupe germane care avansau rapid spre capitala Rusiei l-au determinat pe Lenin să ceară o capitulare negociată, care a luat forma Tratatului draconic de la Brest-Litovsk semnat la începutul lui 1918.⁹

Victoria Germaniei în est a fost importantă din două motive. Mai întâi, au crescut așteptările unui triumf militar iminent în vest în elita militară germană și în păături largi ale populației. În al doilea rând, l-a determinat pe creierul efortului de război german, intendentul general Erich Ludendorff, să mizeze pe o ofensivă de primăvară totală pe frontul de vest, menită să scoată Marea Britanie și Franța din război înainte ca un număr însemnat de trupe americane să sosească în Europa și să încline balanța puterii pe câmpul de luptă.¹⁰

Dacă după ieșirea Rusiei din război optimismul că războiul avea să fie câștigat era în continuare larg răspândit în Germania, eșecul ofensivelor lui Ludendorff pe frontul de vest în vara lui 1918 și prăbușirea aliaților militari ai Berlinului – Bulgaria, precum și imperiile Austro-Ungar și Otoman – au făcut înfrângerea Germaniei inevitabilă. Epuizat de patru ani de lupte și confruntându-se cu perspectiva unei prăbușiri militare, frontul intern german s-a întors decisiv împotriva continuării războiului și împotriva monarhiei în sine. Încercările de ultim moment ale regimului de a democratiza sistemul politic prin introducerea reformelor constituționale și prin instalarea unui nou guvern mai liberal sub conducerea prințului Max von Baden,

în octombrie 1918, s-au dovedit insuficiente pentru a-l salva pe kaizer. În câteva zile, o revoltă a marinarilor din Kiel împotriva ordinelor Flotei maritime germane de a lupta împotriva Marinei Regale Britanice într-o bătălie disperată de ultimă instanță s-a răspândit în cele 26 de state constituente și a răsturnat toate dinastiile domnitoare, culminând cu proclamarea unei republici pe 9 noiembrie și cu fuga lui Wilhelm în exil a doua zi dimineată.¹¹

Transformarea politică remarcabilă a Germaniei, în toamna lui 1918, i-a uluit pe observatorii contemporani, la fel ca desfășurarea în mare măsură nesângeroasă a revoluției în prima fază. Pe 10 noiembrie 1918, ziua în care kaizerul Wilhelm al II-lea a plecat în exil, remarcabilul redactor-șef al ziarului liberal *Berliner Tageblatt*, Theodor Wolff, a publicat faimosul lui comentariu entuziast elogiind evenimentele în curs de desfășurare: „Ca o vijelie izbucnită brusc, cea mai mare dintre revoluții a răsturnat de la putere regimul imperial odată cu tot ce cuprindea acesta, de sus și până jos. Poate fi numită cea mai mare dintre toate revoluțiile, deoarece niciodată până acum nu a mai fost spulberată dintr-o lovitură o Bastilie atât de solid construită și împrejmuită... Ieri dimineată, cel puțin la Berlin, era liniște absolută. Ieri după-amiază, totul dispăruse.”¹² Wolff a considerat deosebit de laudabil faptul că regimul imperial fusese înlăturat aproape fără violență. „Fiecare popor care aspiră să ajungă la adevărata libertate trebuie să ia acest exemplu. Printre noi, simbolurile vechiului spirit erau aliniate ca statuile de marmură de pe Siegesallee. Un popor matur, rațional, le-a înlăturat fără să distrugă nimic.”¹³

Aprecierea entuziastă exprimată de Wolff cu privire la evenimentele din noiembrie poate părea surprinzătoare, considerând că în cărțile de istorie clasice, Revoluția din 1918 este în general prezentată în cel mai bun caz ca o revoluție „incompletă”. Cu siguranță nu se numără printre evenimentele de care-și amintesc actualmente cu mândrie democrații germani. În schimb este descrisă adesea ca o revoluție „șovăielnică” prin care nu s-a reușit crearea unei democrații suficient de puternice pentru a rezista asaltului nazismului la începutul anilor 1930. Totuși un asemenea verdict pare extrem

de părtinitor și are sens doar din perspectiva anului 1933. Dar se poate afirma că realizările Revoluției din Noiembrie – singura revoluție de succes dintr-o țară puternic industrializată care a avut loc înainte de 1989 – au fost cu adevărat remarcabile: în câteva zile, Germania s-a transformat în mod pașnic dintr-o monarhie constituțională cu participare politică limitată a parlamentului în ceea ce a fost probabil cea mai progresistă republică de la acea vreme. Germania a devenit o democrație care, în pofida provocărilor politice interne și externe masive (majoritatea fiind consecințe ale unui război pierdut), a durat 14 ani și astfel a supraviețuit mai mult decât aproape toate celelalte democrații europene întemeiate în 1918. În ultimii ani au fost publicate lucrări mai favorabile, sau cel puțin mai deschise, despre Republica de la Weimar, dar, în percepția generală, evenimentul fondator al republicii, Revoluția din Noiembrie, rămâne umbrat de neajunsuri tragice și de ocazii ratate, care se presupune că s-au dovedit fatidice pentru dispariția democrației 14 ani mai târziu.¹⁴

Transformarea dramatică a Germaniei în această perioadă devine de asemenea mai vizibilă când este recunoscut faptul că în 1918 a fost atât o revoluție culturală și socială, care a afectat relațiile de gen și drepturile cetățenești, pe cât a fost una politică.¹⁵ Revoluția nu a însemnat doar simpla prăbușire a regimului casei de Hohenzollern și a tuturor celorlalți conducători aristocrați din Germania, ci și politizarea și mobilizarea unor pături largi ale populației, în principal femei, care nu avuseseră anterior drept de vot și care brusc – din cauza morții a peste două milioane de bărbați germani în război – constituiau o majoritate importantă din electoratul general. Deși istoria Republicii de la Weimar a fost scrisă adesea dintr-o perspectivă predominant masculină, femeile au jucat un rol important în evenimentele revoluționare care au dus la crearea unei democrații. Acest lucru nu ar trebui să fie deloc surprinzător având în vedere că războiul crease un „excedent” demografic feminin semnificativ, de peste două milioane raportat la populația masculină. În 1918, Germania a fost prima țară puternic industrializată din lume care a introdus votul universal pentru femei. Introducerea rapidă a dreptului de vot pentru femei

a fost oarecum surprinzătoare, chiar dacă apelurile la dreptul de vot universal deveniseră mai sonore în timpul războiului. În orice caz, susținerea MSPD a fost destul de slăbuță – prioritatea partidului fiind în mod clar reformarea legilor prusace ale sufragiului pe trei niveluri și tot spre sfârșitul lui octombrie 1918 părea că de fapt conducerea MSPD era dispusă să renunțe la cererile privind dreptul de vot pentru femei în schimbul introducerii sufragiului universal în rândurile bărbaților din Prusia, ceea ce le-ar fi întărit și mai mult poziția la alegeri.¹⁶ Pe măsură ce criza regimului imperial s-a adâncit și revoluția a răsturnat regimul existent, s-a ivit ocazia unei regândiri și mai radicale a drepturilor cetățenești.

Când au avut prima dată dreptul să participe la alegerile naționale – în acest caz la alegerile din ianuarie 1919 pentru Adunarea Națională –, femeile care votau au fost cu 2,8 milioane mai multe decât bărbați care votau.¹⁷ Transformările structurale ale statului și ale societății, provocate de război și de urmările acestuia, au făcut loc pentru drepturi de participare care ar fi fost de neimaginat înainte de 1914.¹⁸

De asemenea, 1918 le-a adus germanilor drepturi suplimentare pe care nimeni nu le-ar fi considerat posibile înainte de 1914 și care au mers mult mai departe decât încetarea cenzurii oficiale.¹⁹ Pe lângă reformele politice care garantau drepturi egale de participare tuturor adulților din Germania, existau acum libertăți sexuale mai mari și mai multă libertate privind controlul nașterilor la femeile heterosexuale. Simultan a existat – cel puțin la început – o clipă de speranță în rândurile comunității gay că homosexualitatea avea să fie dezincriminată. Chiar dacă mult discutata eliminare a Articolului 175 (care incrimina sexul între doi bărbați) din codul penal german nu a avut loc niciodată, a existat un consens larg printre activiștii drepturilor comunității gay că după război libertatea de exprimare era mult mai mare.²⁰ Activiștii pentru drepturile comunității gay au reacționat imediat la Revoluția din Noiembrie cu un entuziasm considerabil și au primit-o ca pe zorii unei noi ere de eliberare sexuală, care anunța dezincriminarea homosexualității. „Marea revoluție a ultimelor săptămâni trebuie întâmpinată cu bucurie din punctul nostru de vedere“, scria

în noiembrie 1918 Magnus Hirschfeld, liderul primei organizații pentru drepturile LGBT din lume, *Wissenschaftlich-humanitäres Komitee* (Comitetul științific umanitar), cu sediul la Berlin. „Noua eră ne aduce libertatea de a vorbi și de a publica și, odată cu eliberarea tuturor celor care au fost oprimați anterior, putem presupune cu certitudine că toți cei în numele cărora am lucrat mulți ani“, adică homosexuali și alți „indivizi nonconformiști“, „vor avea parte de asemenea de un statut echitabil.“²¹

Desigur, nu toți au împărtășit entuziasmul lui Wolff sau al lui Hirschfeld. Reacțiile contemporane la evenimentele din noiembrie 1918 din Germania au fost, după cum era de așteptat, extrem de diverse. În timp ce mulți foști ofițeri și subofițeri din prima linie respingeau revoluția, majoritatea soldaților, bucuroși că au supraviețuit celor patru ani de război fără precedent din punct de vedere istoric, s-au întors acasă ca pacifiști și au întâmpinat cu bucurie revoluția ca pe un eveniment care a adus sfârșitul oribilelor experiențe pe care le avuseseră între 1914 și 1918. Alții, în special marinarii de pe navele care făceau parte din Flota maritimă germană și care stătuseră degeaba în porturile germane de la Marea Nordului pe aproape toată perioada războiului, precum și soldați care serviseră în zonele din spatele frontului, au participat activ la revoluția care a răsturnat de la putere monarhia germană.²²

Pe frontul intern părerile erau de asemenea foarte împărțite, majoritatea în funcție de opiniile partidelor politice. Medievalistul Karl Hampe, conservator de la Heidelberg, descria Revoluția din 9 noiembrie din perspectiva unui intelectual din clasa de mijloc, pentru care statul național al lui Bismarck din 1871 fusese apogeul istoriei naționale a Germaniei. Pentru Hampe, 9 noiembrie a marcat „cea mai mizerabilă zi din viața mea! Ce s-a ales de kaizer și de Reich? Pe plan extern ne confruntăm cu mutilarea [... și] cu un fel de sclavie a datoriei; pe plan intern ne confruntăm cu... războiul civil, foametea, haosul.“²³ Colegul lui de la Berlin, Hans Delbrück, unul dintre cei mai influenți istorici ai Germaniei imperiale și un om care credea puternic în monarhie, avea același sentiment. Când, pe 11 noiembrie 1918, și-a